Sectorraad Praktijkonderwijs

Gevolgen van de doorstroomtoets voor het praktijkonderwijs

Position paper
Sectorraad Praktijkonderwijs

Maart 2025

1. Inleiding

Praktijkonderwijs, ook wel pro genoemd, is een belangrijke schoolsoort in het reguliere voortgezet onderwijs voor leerlingen van 12 tot 18 jaar. In het praktijkonderwijs worden de vakmensen van de toekomst opgeleid die hard nodig zijn in tekortsectoren als de bouw, techniek, logistiek, zorg, facilitair, horeca en groen. Na het praktijkonderwijs stromen veel leerlingen rechtstreeks uit naar werk. Ongeveer 40% van de leerlingen stroomt uit naar het mbo. Deze leerlingen zijn zeer succesvol op het mbo: 80% tot 90% haalt een mbo-diploma. Praktijkonderwijs is dus kansrijk onderwijs.

2. Samenvatting

Praktijkonderwijs is van grote meerwaarde voor de leerlingen en de samenleving. Toch gaan als gevolg van de doorstroomtoets en het beleid rond kansrijk adviseren steeds minder leerlingen vanuit het basisonderwijs naar het praktijkonderwijs. Hoewel kansrijk adviseren bedoeld is om leerlingen meer kansen te bieden, laat de praktijk zien dat dit beleid niet optimaal aansluit op de leerbehoeften van alle leerlingen.

In 2024 is de instroom in leerjaar 1 vanuit het basisonderwijs met 6% gedaald ten opzichte van 2023 en met 12% ten opzichte van 2020, het jaar dat kansrijk adviseren werd ingevoerd.

Veel leerlingen kunnen het opgehoogde advies echter niet waarmaken. Na een of twee jaar stromen ze alsnog af naar het praktijkonderwijs.

In 2024 is het aantal leerlingen dat vanuit vmbo leerjaar 1 afstroomt[1] naar het praktijkonderwijs met 36% gestegen ten opzichte van 2020.
Het aantal leerlingen dat vanuit vmbo leerjaar 2 afstroomt naar het praktijkonderwijs is met 30% gestegen ten opzichte van 2020.

Deze toegenomen afstroom heeft grote gevolgen voor de betreffende leerlingen en voor de docenten in het praktijkonderwijs. Voor veel leerlingen betekent de afstroom naar praktijkonderwijs een confronterende ervaring: zij hebben een periode op het vmbo doorgebracht waarin zij op hun tenen moesten lopen en krijgen het gevoel dat ze 'gefaald' hebben. Dit heeft invloed op hun zelfvertrouwen.

Ook missen ze de aansluiting op het lesprogramma en de wijze van lesgeven binnen het praktijkonderwijs, omdat ze niet vanaf leerjaar 1 op het praktijkonderwijs hebben gezeten. Hierdoor raken ze gedemotiveerd en haken af. Dit heeft negatieve invloed op de dynamiek in de klas. Er is dan ook meer begeleiding en maatwerk nodig. Dit doet een groot beroep op de flexibiliteit van docenten en leidt tot een hogere werkdruk onder docenten.

[1] De Sectorraad Praktijkonderwijs geeft er de voorkeur aan om de woorden ‘opstroom’ en ‘afstroom’ niet te gebruiken, maar wij doen het in deze context juist wel. Niet zozeer omdat wij dit zo zien, maar wel omdat dit de maatschappelijke perceptie is en het daarmee het gevoel van de leerlingen uitdrukt.

Om deze negatieve gevolgen van afstroom naar het praktijkonderwijs tegen te gaan, heeft het praktijkonderwijs hulp nodig van de Tweede Kamer. De belangrijkste punten waar u ons bij kunt helpen, zijn:

- Passend adviseren in plaats van kansrijk adviseren.
  Om passend adviseren te realiseren, is het belangrijk dat basisscholen richtlijnen krijgen die niet alleen uitgaan van toetsresultaten, maar ook rekening houden met sociaal-emotionele en praktische vaardigheden van de leerling. Dit zorgt voor een beter onderbouwd advies dat aansluit bij de capaciteiten en behoeften van de leerling en voorkomt onnodige afstroom in latere leerjaren.

- De realisatie van een enkelvoudig advies praktijkonderwijs in de doorstroomtoets.
  Momenteel biedt de doorstroomtoets alleen een gecombineerd advies voor praktijkonderwijs en vmbo-bb, wat tot verwarring leidt bij ouders en leerlingen. Een mogelijke oplossing is om een eenduidig praktijkonderwijsadvies in te voeren, waardoor leerlingen vanaf het begin op de juiste plek starten en minder vaak achteraf hoeven af te stromen.

- Verminderen van de opwaartse druk vanuit de politiek en de maatschappij, niet alleen in woorden, maar ook in beleid.
  Vanuit de politiek en de maatschappij is steeds meer waardering voor praktisch en beroepsonderwijs. Het is dan ook van belang dat het beleid niet meer wordt gericht op ‘hoe hoger, hoe beter’, maar op de best passende onderwijsplek voor de leerling.

3. Gevolgen doorstroomtoets voor het praktijkonderwijs

3.1. Substantieel meer opgehoogde schooladviezen

Vanaf 2020 kregen basisscholen het advies om kansrijk te adviseren. Dit houdt in dat bij twijfel over het meest passende advies, een optimistische inschatting wordt gemaakt van wat leerlingen kunnen bereiken.

Schooljaar 2023-2024 was het eerste schooljaar waarin werd gewerkt met de doorstroomtoets. Hierbij zijn basisscholen voortaan verplicht om het voorlopig schooladvies naar boven bij te stellen indien het advies van de doorstroomtoets hoger is dan het voorlopig schooladvies. Het motto van het systeem is “hoe hoger – hoe beter”. Deze verplichting geldt echter niet voor leerlingen die als voorlopig schooladvies praktijkonderwijs en als toetsadvies praktijkonderwijs/vmbo-bb hebben gekregen. Toch is in schooljaar 2023-2024 het voorlopig schooladvies praktijkonderwijs substantieel vaker bijgesteld naar een definitief schooladvies vmbo-bb dan in voorgaande jaren.

Dit is terug te zien in onderstaande tabel[2]. In schooljaar 2023-2024 heeft 12,8% van de leerlingen met een voorlopig schooladvies praktijkonderwijs als definitief schooladvies vmbo-bb gekregen.

Tabel 1. Totaal percentage leerlingen met voorlopig schooladvies praktijkonderwijs en definitief schooladvies vmbo-bb.

	Het percentage van het aantal leerlingen met een voorlopig schooladvies pro dat als definitief schooladvies vmbo-bb heeft gekregen.
2018-2019	3,9%
2019-2020[3]	0,0%
2020-2021	3,8%
2021-2022	4,5%
2022-2023	4,5%
2023-2024	12,8%

3.2. Minder instroom in leerjaar 1 praktijkonderwijs

Uit cijfers van DUO blijkt dat de instroom vanuit het basisonderwijs met 12% is afgenomen sinds de invoering van kansrijk adviseren in 2020. In 2023 nam het aantal leerlingen vanuit het basisonderwijs weer iets toe. Na de invoering van de doorstroomtoets in 2024 zette de afname toch weer verder door, waarschijnlijk als gevolg van de naar boven bijgestelde schooladviezen.

Tabel 2. Het landelijk totaal aantal leerlingen dat vanaf het basisonderwijs is ingestroomd in het praktijkonderwijs.

Herkomst leerling	**2020**	**2021**	**2022**	**2023**	**2024**
Basisonderwijs	2.247	2.055	2.023	2.082	1.967

Tabel 3. Het percentage waarmee het totaal aantal leerlingen dat vanaf het basisonderwijs is ingestroomd in het praktijkonderwijs is toegenomen of afgenomen ten opzichte van 2020 (het begin van kansrijk adviseren) en 2023 (jaar voor invoering doorstroomtoets).

Herkomst leerling	**2021 t.o.v. 2020**	**2022 t.o.v. 2020**	**2023 t.o.v. 2020**	**2024 t.o.v. 2020**	**2024 t.o.v. 2023**
Basisonderwijs	-9%	-10%	-7%	-12%	-6%

3.3. Substantieel meer zijinstroom vanuit het vmbo

Veel leerlingen kunnen het hogere advies dat zij als gevolg van kansrijk adviseren hebben gekregen niet waarmaken, waardoor zij na een of twee jaar in het vmbo alsnog afstromen naar het praktijkonderwijs.

Uit cijfers van DUO blijkt dat de zijinstroom vanuit het vmbo leerjaar 1 met 36% is toegenomen sinds de invoering van kansrijk adviseren in 2020. Ook de zijinstroom vanuit vmbo leerjaar 2 is in 2024 fors gestegen, namelijk met 20% ten opzichte van 2023 en met 30% ten opzichte van 2020.

Tabel 4. Het landelijk totaal aantal leerlingen dat vanaf het vmbo is ingestroomd in het praktijkonderwijs.

Herkomst leerling	**2020**	**2021**	**2022**	**2023**	**2024**
Vmbo leerjaar 1	310	317	348	400	423
Vmbo leerjaar 2	301	311	277	326	391

[2] Bron: ROD, analyse: Evelyn van Lochem/ Tom van der Horst (VO-raad).

[3] In schooljaar 2019-2020 is geen eindtoets afgenomen in verband met de coronacrisis.

Tabel 5. Het percentage waarmee het totaal aantal leerlingen dat vanaf het vmbo is ingestroomd in het praktijkonderwijs is toegenomen of afgenomen ten opzichte van 2020 (het begin van kansrijk adviseren) en 2023 (het voorgaande jaar).

Herkomst leerling	2021 t.o.v. 2020	2022 t.o.v. 2020	2023 t.o.v. 2020	2024 t.o.v. 2020	2024 t.o.v. 2023
Vmbo leerjaar 1	2%	12%	29%	36%	6%
Vmbo leerjaar 2	3%	-8%	8%	30%	20%

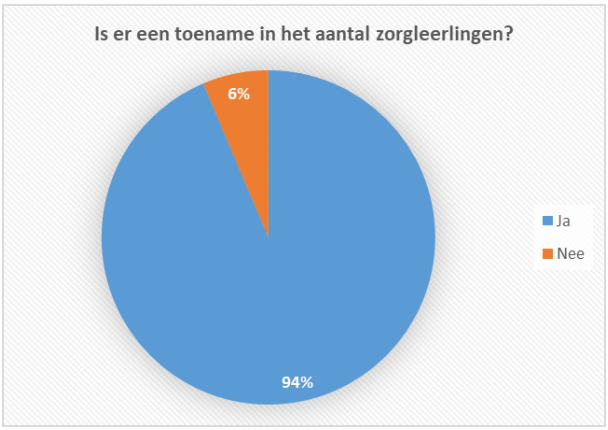
4. Knelpunten gevolgen van de doorstroomtoets en kansrijk adviseren

4.1. Toegenomen werkdruk

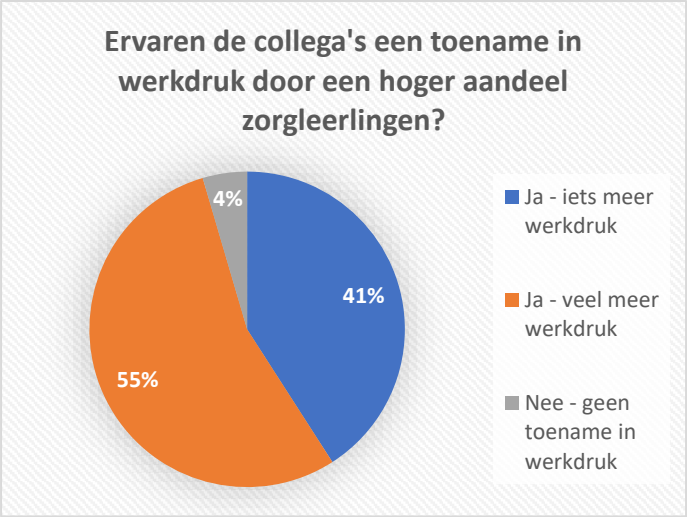
- Passend adviseren in plaats van kansrijk adviseren.

In het najaar van 2024 en in het voorjaar van 2025 heeft de Sectorraad Praktijkonderwijs een enquête onder alle 177 pro-scholen uitgezet naar de gevolgen van de afname van het aantal eerstejaarsleerlingen en de toename van de zijinstroom in het praktijkonderwijs. De eerste enquête is ingevuld door 94 pro-scholen en de tweede enquête door 65 pro-scholen. Deze scholen zijn over het hele land verspreid. Ook hebben zowel scholen die gelegen zijn in grote steden als scholen die gelegen zijn in landelijk gebied gereageerd. De uitslag van de enquête is dan ook representatief voor de pro-scholen in Nederland.

Vrijwel alle respondenten (94%) van de enquête uit het najaar van 2024 geven aan dat op hun school sprake is van een toename van het aantal zorgleerlingen. Deze zorgleerlingen betreffen met name de leerlingen die zijn ingestroomd vanuit het voortgezet speciaal onderwijs en vanuit het vmbo.

Verder geven vrijwel alle respondenten (96%) aan dat de werkdruk is toegenomen door het hogere aandeel zorgleerlingen. Zij geven hierbij aan dat de leerlingen die als gevolg van kansrijk adviseren naar het vmbo zijn gegaan, maar in een hoger leerjaar toch weer instromen in het praktijkonderwijs vaak extra ondersteuning nodig hebben, omdat ze gedemotiveerd zijn door wederom een faalervaring. Ook missen ze de aansluiting op het lesprogramma en de wijze van lesgeven binnen het praktijkonderwijs, omdat ze niet vanaf leerjaar 1 op het praktijkonderwijs hebben gezeten. Dit heeft negatieve invloed op de dynamiek in de klas. Er is dan ook meer begeleiding en maatwerk nodig. Dit doet een groot beroep op de flexibiliteit van docenten.

Uit de resultaten van de enquête uit het voorjaar van 2025 bleek dat dit beeld gedurende het schooljaar 2024-2025 ongewijzigd is gebleven.

In beide enquêtes geeft het merendeel van de respondenten aan dat meer ondersteuning in de klas helpt om de werkdruk te verlagen. Ook kleinere klassen, minder zorgleerlingen, minder andere taken buiten lesgeven en een beter onderwijsaanbod voor nieuwkomers worden vaak genoemd.

Maar bovenal benadrukken de respondenten het belang van een passend advies vanuit de basisschool, waardoor de leerling vanaf het begin op de juiste plek zit.

4.2. Dakpanadvies pro/vmbo-bb

- De realisatie van een enkelvoudig advies praktijkonderwijs in de doorstroomtoets.

De doorstroomtoets hanteert als “laagste” toetsadviescategorie pro/vmbo-bb, zelfs als een leerling alle toetsvragen fout heeft beantwoord. Het is dus niet mogelijk om een enkelvoudig toetsadvies pro te krijgen.

In de praktijk leidt het dakpanadvies pro-vmbo-bb tot veel onduidelijkheid bij ouders en leerlingen, omdat het suggereert dat zij kunnen kiezen. Soms oefenen ouders druk uit op de leerkracht om de leerling een vmbo-bb advies te geven. Dit advies komt immers uit de doorstroomtoets. Veel leerkrachten gaan hierin mee in het kader van kansrijk adviseren. Hierdoor komen ook echte pro-leerlingen toch in het vmbo terecht. Veel van deze leerlingen stromen na een of twee jaar alsnog gedesillusioneerd en gedemotiveerd af naar het praktijkonderwijs.

Dit kan worden voorkomen als ook een enkelvoudig advies pro kan worden gegeven naar aanleiding van de doorstroomtoets.

4.3. Opwaartse druk vanuit de politiek en de maatschappij

- Verminderen van de opwaartse druk vanuit de politiek en de maatschappij, niet alleen in woorden, maar ook in beleid.

Vanuit de politiek en de maatschappij is in de afgelopen jaren veel aandacht besteed aan de waardering van praktisch- en beroepsonderwijs. Zo is onder meer de onderwijswaaier geïntroduceerd en zijn termen als ‘hoog’ en ‘laag’ vervangen door ‘theoretisch’ en ‘praktisch’.

De waardering voor praktisch onderwijs komt echter niet terug in het beleid. Dit komt mede doordat het onderwijsbeleid erop is gericht dat elke leerling een startkwalificatie haalt. Hierbij geldt: hoe hoger, hoe beter. Dit blijkt onder meer uit het budgetplafond dat men voornemens is om voor praktijkonderwijs in te voeren, het beleid rond kansrijk adviseren en het feit dat de doorstroomtoets uitsluitend en beperkte set van cognitieve vaardigheden meet.

Hierdoor zien ouders en leerlingen het praktijkonderwijs nog steeds niet als een ‘echte’ schoolsoort, zoals het vmbo, de havo of het vwo. Dat is jammer, want door deze opwaartse druk gaan echte pro-leerlingen wellicht niet naar het praktijkonderwijs, terwijl zij zich op het praktijkonderwijs wel het beste kunnen ontwikkelen.

Het is dan ook van belang dat deze opwaartse druk wordt verminderd, niet alleen in woorden, maar ook in beleid.

Colofon:
Vereniging Sectorraad Praktijkonderwijs, gevestigd te Utrecht.

Postbus 85246
3508 AE Utrecht
T 06-57686058
E bureau@praktijkonderwijs.nl
www.praktijkonderwijs.nl
www.daarompraktijkonderwijs.nl